

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

KITAP İNCELEMESİ

Türkiye’de Uluslararası Politika Kitapları ve Kuramsal Çerçeve

Fulya A. EREKER

Araş. Gör., Ankara Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği’ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*’de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar

Mehmet GÖNLÜBOL

Ankara, Attila Kitabevi, 4. baskı, 1993, 588 sayfa.

Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi

Faruk SÖNMEZOĞLU

İstanbul, Filiz Kitabevi, 3. baskı, 2000, 801 sayfa.

Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar

Atila ERALP (der.)

İstanbul, İletişim, 1996, 311 sayfa.

Uluslararası İlişkiler Teorileri

Tayyar ARI

İstanbul, Alfa Yayınları, 2002, 615 sayfa.

Hazırlayan: Fulya A. EREKER*

İlk baskısı 1978 yılında yayınlanan *Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar* başlıklı kitap, Uluslararası İlişkiler eğitimine yönelik, kuramsal çerçeveye dayalı, geniş kapsamlı ilk ders kitaplarından birisidir. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğretim üyesi olan kitabın yazarı Mehmet Gönübol, Uluslararası İlişkiler disiplininde davranışsalcı akımın realizmi eleştirileriyle önemli ölçüde aşındırdığı ve öne çıktığı bir dönemin ardından, bu akımın, özellikle karar alma yaklaşımının etkisiyle uluslararası politikanın “güç modeli” çerçevesinde anlatılmasının eksik olduğunu öne sürmüş ve kitabını da bu çerçeveye oturtmaya çalışmıştır.

Gönübol’a göre, “devletlerin dış davranışlarına yön veren iç etkenleri bilmeden, dünya gerçeklerinin sağlıklı bir çözümlemesi yapılamayacağı gibi, tüm dünya sisteminin belli bir tarihsel dönemdeki durumu

---

* Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

bilinmeden, devletlerin dış davranışlarının nedenlerini gerçeklere en uygun biçimde anlatabilmek olanağı da yoktur”(s. 9). Günümüzde bile göz ardı edilebilen bu tür bir yaklaşım 1970’li yıllar Türkiyesinde disiplin çalışanları ve öğrencileri açısından önemli bir farkındalık olarak kabul edilmelidir. Buna karşın, bu değerlendirmenin Türkiye koşulları için yapıldığı, genel olarak disiplinindeki gelişmeler açısından bakıldığında bu durumun “geriden takip etme”nin ötesinde olmadığı da gözardı edilemez.

“Uluslararası Politika Konusunun Kapsamı” başlığı altında “Eğer bir kişi bir devletin veya genel olarak devletlerin uluslararası çevreye karşı davranışı ile bu davranışın hangi koşullar altında oluştuğunu inceliyorsa, bu kişinin dış politika ile ilgilendiğini söyleyebiliriz. Aynı kişi, bu devletin ya da genel olarak devletlerin dış davranışlarına karşı diğer devletlerin tutumlarını ve tepkilerini de inceliyor ya da daha genel bir biçimde iki veya daha fazla devlet arasındaki karşılıklı ilişki sürecini ele alıyorsa, bu kişinin uluslararası politika ile ilgilendiği söylenebilir”(s: 28) belirlemesiyle Gönülbol, dış politika ve uluslararası politika arasındaki ayrımın abartılmaması gerektiğini de belirtmekte, birinin eksikliğinin uluslararası ilişkileri anlamada/açıklamada eksikliğe yol açacağını vurgulamaktadır. Bu, bir bakıma kitabın içeriğinin oturduğu temelleri açıklıyor görünmektedir. Uluslararası ilişkileri “ülke sınırlarını aşan ve hükümetler, halklar ve devlet-dışı kuruluşlar arasındaki tüm ilişkileri içine alan kapsamlı bir deyim...”(s. 29) olarak tanımlayan Gönülbol’un kuramsal çerçeveye sahip bir uluslararası politika ve uluslararası politikadan bağımsız ele alınmaması gerektiğini düşündüğü dış politika analizi kitabı yazmak amacı ile kitabın çerçevesi uyumludur. Fakat, bu noktada uluslararası politika ve dış politika analizinin aynı çerçeve içerisinde ele alınmasının doğruluğu da tartışmalı görünmektedir. Çünkü, her ikisi de çok geniş sınırlara sahip nitelikte disiplinin iki alt dalı olan uluslararası politika ve dış politika analizini tek bir kitap ya da tek bir çerçeve içinde ele almak sınırlandırmalara neden olmuştur.

Bu bağlamda, “Uluslararası Politika’nın İncelenmesi” başlığını taşıyan ilk bölümde realizm, Marksçı yaklaşım ve uluslararası sistem yaklaşımını ele alan Gönülbol, ardından gelen üç bölümde “Devletlerin Başlıca Dış Politika Araçları”, “Devletlerin Dış Politika Güdülleri” ve “Devletler Arası İlişkilerin Aldığı Biçimler” başlıkları altında dış politika üzerine odaklanmıştır. Son bölümde ise “Uluslararası Sistemi Geliştiren Öğeler” başlığı altında, uluslararası hukuk, güç dengesi, silahsızlanma ve silahların sınırlandırılması ve son olarak uluslararası örgütler konuları ele alınmıştır.

Kitapta konular büyük oranda somut örnek olaylar çerçevesinde anlatılmış, anlatı Soğuk Savaş döneminin etkisiyle daha çok Sovyet ve Amerikan dış politikaları üzerine oturtulmuştur. Konuların somut olgu ve olaylar yoluyla ele alınması, özellikle öğrenci bakımından kolay anlaşılır olmasını sağlamışsa da, kavramsal çerçeveyi sınırlandırmıştır.

İlk baskısı 1989 yılında yayınlanan “Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi” başlıklı, İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi Faruk Sönmezoğlu tarafından yazılan kitap Gönlübol’un kitabıyla birçok açıdan benzerlikler göstermektedir. Başlıklandırmalar ve genel çerçeve bakımından iki kitap hemen hemen birbirinin aynıdır.

Sönmezoğlu kitabın ilk kısmını “Uluslararası Politikanın Temel Sorunları” başlığı altında, uluslararası politikada kavramsal sorunlar, temel aktör sorunu ve analiz düzeyleri alt başlıklarıyla kavramsal çerçeveyi oluşturacak şekilde yapılandırmıştır. Diğer bölümler Gönlübol’un çerçevesine benzer şekilde dış politika analizi odaklı olarak, devletlerin dış politika amaçları, stratejileri ve araçları başlıkları altında, fakat daha ayrıntılı, kavramsal çerçevesi daha geniş ve ayrı başlıklar olarak eklenen örnek olaylarla daha zengindir. “Devletlerin Dış Politika Ortamı” başlığını taşıyan üçüncü kısımda devletlerin hem dış, hem de içsel çevresi ele alınmakta, bu kısımda karar alma yaklaşımına ayrı bir başlık altında, daha geniş bir biçimde yer verilmektedir.

Fakat, her ne kadar teorik temellere daha fazla ağırlık verilmiş olsa da, Sönmezoğlu’nun da amacı uluslararası politika ve dış politika analizini anlatmaktır ve bu konuların tek bir kitapta ele alınmaya çalışılmasının sözü edilen sınırlayıcılığı bu kitap için de söz konusudur.

Gönlübol ve Sönmezoğlu’nun kitaplarının, 1990’lı yılların ortalarına kadar Türkiye’de uluslararası ilişkiler bölümü öğrencilerine kavramsal bir çerçeve sunulmasını sağlayabilecek en önemli, belki de yegane kitaplar olması Türkiye’de uluslararası ilişkiler eğitiminin büyük oranda uluslararası politika, dış politika (daha çok da Türk dış politikası) ve siyasi tarih temeline oturtulduğunun, salt “Uluslararası İlişkiler teorisi/teorileri” ile ilgilenilmemiş olduğunun bir göstergesi olarak görülebilir. Bu iki uluslararası politika kitabının içeriğinin de ortaya koyduğu gibi, teori uluslararası politikaya “giriş” niteliğinde ele alınmıştır.

1990’lı yıllarda bu konuda, henüz yeterli olmasa da ciddi bir dönüşüm yaşanmıştır. Yeni yayınlar bir yana, bu dönüşüm daha önce ilk baskısı tanıtılmaya çalışılan, Sönmezoğlu’unun “Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi” kitabının yeni baskılarında da kolayca farkedilebilmektedir.

Kitabın 2000 yılında yayınlanan üçüncü baskısında birinci kısmına "teori sorunları" başlığı eklenmiştir. Bu başlık altında teori sorunları ile uluslararası ilişkiler teorileri ve yaklaşımları anlatılmıştır. Bunun yanında Soğuk Savaş sonrası dönemin çevre ve insan hakları gibi güncel konuları da kitaba eklenmiş ve örnek olaylar güncellenmiştir.

Uluslararası İlişkiler eğitiminde teori konusunun 1990'lı yıllarla birlikte farkına varılan eksikliğini gidermede ilk ciddi çaba, Atila Eralp tarafından derlenen, büyük oranda Ortadoğu Teknik Üniversitesi öğretim üyelerince yazılmış makalelerden oluşan, "Devlet, Sistem, Kimlik" başlıklı kitaptır. Kitap, "...kuramsal yaklaşım ve tartışmaların güncelin anlaşılmasında en önemli araç olduğu..."(s: 10) inancı ve buna karşın "...ülkemizde...kuramsal olanın soyut ve afaki olarak anlaşılmasının" (s: 10) yanlışlığı düşüncesi temelinde, Türkçe literatürdeki "önemli bir boşluğu doldurma" (s: 10) amacıyla yazılmıştır.

Kitapta, Uluslararası İlişkiler disiplininin geçirdiği evrim, disiplindeki hem tarihsel, hem de kuramsal dönüm noktaları olarak adlandırılabilir bir sınıflandırma içinde ele alınan teori ve yaklaşımlar çerçevesinde anlatılmaya çalışılmıştır. Her dönüm noktası ayrı bir makale olarak ele alınmıştır. "Uluslararası İlişkiler Öncesi"nden başlayan makaleler, "Post-Yapısalcı Yaklaşımlar" başlığıyla sona ermektedir. Bu bağlamda kitap, disiplinindeki en yeni yaklaşımları da ele alarak konu bakımından çok kapsayıcıdır. Türkçe literatürdeki teori boşluğunu doldurma amacıyla uyumlu olan bu kapsayıcılık, kitap bir uluslararası ilişkiler teorileri "ders kitabı" olarak değerlendirildiğinde yeterli olmamaktadır. Konuların ayrı makaleler halinde, farklı yazarlarca yazılmış olması, uluslararası ilişkiler teorisiyle ilgili ön bilgisi olmayan öğrencinin konular arasındaki bağlantıları, geçişleri ya da süreklilikleri anlamasını güçleştirmektedir. Kitabın ders kitabı olmak gibi bir öncelikli amacı yoktur ve yazarlar daha çok ortaya koydukları görüşleri akademik dünyaya yönelik olarak tartışma/tanıtma amacındadır. Buna karşın kitabın Türkiye'de Uluslararası İlişkiler öğrencilerine ilk önerilen Türkçe kaynaklardan birisi olmaya devam ettiği göz önüne alındığında eksikliklerinin gözardı edilmemesi gerektiğini söylemek de yanlış olmayacaktır.

Derleme bir çalışma olması dolayısıyla *Devlet, Sistem, Kimlik* kitabının güçlüklerini, 2000'li yılların başında yayınlanan tek yazarlı bir (Türkçe) teori kitabı olarak Tayyar Arı'nın *Uluslararası İlişkiler Teorileri* başlıklı kitabı aşmış görünmektedir. Arı'nın kitabının Türkçe literatürde Uluslararası İlişkiler teorileri konusunda ve belki daha da fazla olarak uluslararası ilişkiler eğitimi açısından önemli bir eksikliği gidermekte olduğu söylenebilir.

Kitabın doğrudan amacı salt uluslararası ilişkiler teorileri ile bu teorilerin felsefi ve epistemolojik arka planını anlatmaktır. Bu bağlamda ilk bölümde öncelikle Uluslararası İlişkiler disipliniyle ilişkili olarak teori sorunu, epistemoloji tartışmaları ele alınarak daha sonraki bölümler için bir altyapı oluşturulmaya çalışılmıştır. Teoriler her biri bir bölüm başlığı olacak şekilde, çatışmayı açıklayan, işbirliğini açıklayan ve çatışma ve işbirliği ayrımı yapmayan teoriler biçiminde bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Her bir teori, literatürde genellikle izlenen bir yol olan, yaratıcı ve önemli savunucularının görüşlerinin açıklanması ve daha az da olsa yorumlanması biçiminde ele alınmıştır.

Kitap, bir ilk olmasının da etkisiyle ele alınan konu başlıkları bakımından doyurucudur. Fakat en önemli eksiklik, kitabın bütünüyle geleneksel yaklaşımlar üzerine odaklanması ve yayınlandığı 2000’li yıllarda emekleme dönemini dahi aşmış olan eleştirel ve postmodern yaklaşımların dışarıda bırakılmış olmasıdır.

Buna karşın, tek bir kitaptan literatürdeki bütün boşlukları doldurması beklenmesi de doğru olmayacaktır. Uluslararası İlişkiler eğitiminde teori konusundaki boşluk daha fazla akademisyenin teoriye gerektiği değeri vermesi sonucu doldurulabilecektir.

İncelenen kitapların tümü Türkiye’de uluslararası ilişkiler eğitimi perspektifinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak kitapların çerçeve ve içeriklerine bakıldığında, 1990’lı yılların ortalarına kadar Türkiye’de uluslararası ilişkiler eğitiminin kapsamında “teori” konusunun ciddi bir boşluk olarak kaldığı, bu yıllardan günümüze bu boşluğu doldurmak konusunda gösterilen çabaların ise birer ilk adım aşamasında kaldığı söylenebilir.